

Oversigter

Den transnationale vending?

AF

NILS ARNE SØRENSEN

Inden for human- og samfundsvidenskaberne er det blevet gængs at beskrive afgørende faglige nybrud og fornyelser som *vendinger*.¹ Det kan man måske forklare med, at begrebet »vending« er mere ydmygt end paradigme-begrebet, som generationer af studerende har lært om i mere eller mindre fortyggede udgaver af Thomas Kuhns bog om videnskabelige revolutioner fra 1962, hvor afgørende videnskabelige nybrud blev betegnet som revolutioner eller paradigme-skift. Det er den pæne udlægning af den nye sprogbrug. Den korrekte er nu nok en ganske anden. Nemlig at det i særklasse mest betydningsfulde nybrud i humanvidenskaberne de sidste 30 år – opfattelsen af sproget som konstituerende for den menneskelige omverdensforståelse og dermed også handlerum – som oftest blev og bliver omtalt som *the linguistic turn*, den sproglige vending. I kølvandet herpå har forskere lanceret andre vendinger: den litterære, den topografiske og den visuelle, fx. Her bruges benævnelsen, helt i tråd med indsigterne fra den sproglige vending, som en aktiv sproghandling, der har til formål at tillægge den nye teori, metode eller tematik en særlig betydning og pondus.

Omkring årtusindskiftet dukkede der en ny vending op, den transnationale. Blandt de første, som brugte udtrykket, var den amerikanske historiker Robert Gross, der i sit indlæg på British Association for American Studies' årsmøde i 1999 mente at kunne lokalisere en sådan »transnational turn« i Amerikanske Studier.² Fem år senere fik den transnationale vending et nærmest officielt stempel, da formanden

1 Jeg skylder mine kolleger Sissel Fossat, Anne Magnussen og især Klaus Petersen tak for gode diskussioner og konkrete indspark i forbindelse med artiklen. Den sidste gennemskrivning har også nydt godt af diskussionerne på den nordiske sommerskole om *Transnational Perspectives on Contemporary History*, Århus, august 2009.

2 Robert Gross: »The Transnational Turn: Rediscovering American Studies in a Wider World«, i *Journal of American Studies*, 34, 2000, 373-393.

for The American Studies Association gjorde sig til fortaler for den i sin *presidential address* under overskriften »Crossroads of Cultures: The Transnational Turn in American Studies«. ³ At vendingen har ualmindelig god vind i sejlene blandt amerikanister, illustreres af, at der i 2008 blev lanceret et nyt internettidsskrift, *Journal of Transnational American Studies*, ⁴ baseret på et samarbejde mellem University of California, Santa Barbara, og Stanford University.

Det er ikke blot tværfaglige amerikanister, der er begyndt at tale og skrive meget om transnational historie. Det er historikere også. Siden begyndelsen af 1990'erne har temaet været tilbagevendende i de to førende amerikanske tidsskrifter, *Journal of American History* og *American Historical Review*. Interessen er taget stærkt til i de seneste år. Et centrum for diskussionerne i Europa har været det tyske tidsskrift, *Geschichte und Gesellschaft*, der i 2001 indbød til debat om transnational historie med det formål at »hjælpe den transnationale udvidelse af samfundshistorien videre«, som det store fyrtårn i den moderne tyske socialhistorie, Jürgen Kocka, skrev i sin introduktion til diskussionen. ⁵ Debatten blev skudt i gang med tre vægtige indlæg, og den fyldte godt på tidsskriftets sider de næste år. Blandt mange eksempler på, at transnational historie er blevet et centralt felt i den tyske historikerverden, kan henvises til, at det – sammen med komparativ historie – diskuteres i et helt kapitel i forlaget Oldenbourgs meget fine universitetslærebog i moderne historie, og at temaet for festskriftet til Kocka netop er transnational historie. ⁶ For den engelsksprogede verden kan på lignende måde henvises til, at det Cambridge-baserede *Contemporary European History* i 2005 publicerede et temanummer om transnational historie. Året efter udgav Thomas Bender sit bud på, hvordan amerikansk historie skulle skrives transnationalt i syntesen *A Nation among Nations*. Den fik i 2007 følgeskab af Ian Tyrrells *Transnational Nation*. ⁷ Det var således ikke et tilfælde, at valget faldt på netop transnational historie, da *American Historical Review* i 2006 søsatte deres nye årlige »AHR Conversa-

3 Shelley Fisher Fishkin: »Crossroads of Culture: The Transnational Turn in American Studies – Presidential Address to the American Studies Association, November 12, 2004«, i *American Quarterly*, 57, 2005, 17-57.

4 Lokaliseret d. 8. januar 2010 på <http://repositories.cdlib.org/acgcc/jtas/>.

5 *Geschichte und Gesellschaft*, 27, 2001, 463.

6 Se Christoph Conrad: »Vergleich und Transnationalität in der Geschichte«, i Andreas Wirsching (Hg.): *Oldenbourg Geschichte Lehrbuch: Neueste Zeit*, München 2006, 317-22.

7 Thomas Bender: *A Nation Among Nations. America's Place in World History*, New York 2006; Ian Tyrrell: *Transnational Nation. United States History in Global Perspective since 1789*, Basingstoke 2007.

tion«, hvor en håndfuld prominente historikere diskuterer »topics of wide interests to historians«. ⁸ Som sidste led i denne eksempelrække kan anføres, at transnational historie for længst har fået et meget livligt fagforum på internettet, ⁹ og at forlaget Palgrave Macmillan i 2009 udgav et monumentalt opslagsværk om transnational historie. ¹⁰

Transnational historie er altså kommet. Men er den også kommet for at blive? Eller er der bare tale om »et *buzzword* blandt historikere, snarere en overskrift end en praksis, mere ekspansiv i sin betydning end præcis i sin anvendelse, mere et modelune end en holdbar tilgang til en seriøs udforskning af historien,« for at citere fra det bevidst provokerende oplæg til *American Historical Reviews* samtale om transnational historie. Grundsynspunktet i denne artikel er, at transnational historie ikke kan reduceres til en modestrømning, og at transnational historie har potentiale til at blive en vigtig berigelse af vores forståelse af fortid og nutid. Men det er også klart, at begrebet transnational historie selv efter de sidste års debatter og analyser ikke står skarpt aftegnet, hverken i sig selv eller i forhold til andre delhistorier.

Hvad er transnational historie i grunden? Det er let at blive forvirret, når man begynder at læse den internationale litteratur. Der er nemlig en sand kamp mellem begreber på området. Ud over transnational historie møder man begreber som interregional historie, internationalistisk historie, transterritorial historie, relationshistorie, transferhistorie, udvekslingshistorie, interaktionshistorie, *connected* (eller *interconnected*) *history*, *entangled history* og *histoire croisée*. De konkurrerende begreber skjuler selvfølgelig nogle indholdsmæssige forskelle, men på det afgørende punkt er der stor enighed. Fælles for alle er ønsket om at gøre op med det nationale og nationalstaten som de afgørende (og ofte internaliserede) referencepunkter for historiske analyser og fremstillinger.

Det er velkendt, at historie som videnskab blev født samtidig med nationalistiske bevægelser fremmarch i midten af 1800-tallet, og at det nye fag påtog sig den rolle at give de nationalistiske påstande om nationens evighed eller i hvert fald dybe historiske rødder videnskabeligt belæg. Den unge videnskab blev fra første stund nationaliseret, en dåbsgave der fortsat præger historiefaget overalt, ligesom den i vid udstrækning

8 »AHR Conversation: On Transnational History«, i *American Historical Review*, 111, 2006, 1441-64.

9 Fachforum zur Geschichte des kulturellen Transfers und der transnationalen Verflechtungen in Europa und der Welt, lokaliseret d. 8. januar 2010 på <http://geschichte-transnational.clio-online.net/>.

10 Akira Iriye & Pierre-Yves Saunier (eds.): *The Palgrave Dictionary of Transnational History*, Basingstoke 2009.

genfindes i de tværfaglige områdestudier, hvor det historiske blik er en central ingrediens. Konklusionerne fra en indgående evaluering af norsk historieforskning fra 2008, der kritiserede norske historikere for at være præget af »national fiksering« og »metodologisk nationalisme«, kunne let generaliseres.¹¹ Det er opgøret med de nationale historikertaditioners fortsat særdeles udbredte snæversyn, som er den centrale *videnskabsinterne* forklaring på dette nye fænomen. Hvad de transnationale historikere så vil sætte i stedet, vender jeg tilbage til om et øjeblik.

Først skal der imidlertid knyttes nogle ord til de *videnskabseksterne* forklaringer på den stærke interesse for transnational og andre grænseoverskridende historier. De er ikke svære at få øje på, for interessen afspejler naturligvis i høj grad samtidige samfundsudviklinger. Helt generelt udgør globaliseringsprocesserne – der for alvor blev synlige efter den kolde krig, og som har problematiseret nationalstaten og forestillinger om national suverænitet – konteksten for denne interesse blandt historikere og andre kultur- og samfundsforskere. Det er således næppe et tilfælde, at de fleste i dag daterer interessen for transnationale perspektiver tilbage til den australske historiker, Ian Tyrrells artikel *American Exceptionalism in an Age of International History*, der blev bragt i *American Historical Review* i 1991. Hertil kommer i USA og Europa kritikken mod en monokulturel national fortælling, som er rejst af repræsentanter for bindestregshistorier som kønshistorie, racehistorie, *black* historie, *gay* og *queer* historie m.v. – normalt med et klart frigørende sigte.

De samme underliggende, men klare politiske budskaber genfinder man i noget af den transnationale historieskrivning. Det gælder ikke mindst i USA, hvor den »transnationale vending« ofte er endnu et opgør med forestillingen om den hvide, mandlige, heteroseksuelle, angelsaksiske amerikaner som den hegemoniske amerikanske arketype. Men også i Europa aner man undertiden politiske dagsordner. Her er det jo ikke nødvendigvis politisk uskyldigt at erstatte nationalstaten med Europa som analyseramme. Det er ingen tilfældighed, at EU-institutionen Det europæiske Universitetsinstitut (EUI) er et centrum for transnational historie – og slet ikke noget tilfælde, at instituttets rektor, Yves Mény, har kaldt det for en *ardente obligation* at »fremstille en Europa-historie som ikke bare består af summen af enkeltdelene«. ¹²

Når det er skrevet, skal det naturligvis tilføjes, at der bestemt ikke er nogen som helst indbygget nødvendighed i, at transnational historie er

11 Forskningsrådet: *Evaluering av norsk historiefaglig forskning*. Bortenfor nasjonen i tid og rom: Fortidens makt og fremtidens muligheter i norsk historieforskning, Oslo 2008.

12 Yves Mény: »Towards a European History?«, i *EUReview*, Spring 2008, 1-2.

forbundet med sådanne dagsordener. Fx lægger en af feltets mest fremtrædende fortalere, Thomas Bender, eksplicit afstand til tanken om, at transnational historie rummer en post-national dagsorden. »Mens målet er at komme hinsides den ukritiske accept af nationen som den »naturlige« ramme for historiske studier og det »naturlige publikum« for historiske arbejder, så er det ikke et opråb for en post-national historie.« Det drejer sig ikke om at skrive »nekrologen over nationalhistorie«, men at argumentere for det værdifulde i at fortætte eller fortykke den nationale historie, så den bliver »både mere kompleks og sandere i forhold til levet erfaring og de historiske kilder«, som han skriver i indledningen til antologien *Rethinking American History in A Global Age*, der er et af de mest markante manifeste for transnational historie.¹³

Hvad enten ambitionen er at fortrænge nationalstaten som rammen for de dominerende historiske fortællinger og forståelser eller i stedet at give en bedre forståelse af nationale historier, er genstandsområdet det samme. Det handler om møder, vandringer og udvekslinger af mennesker, varer, teknologier, institutioner, netværk, idéer og forestillinger, der overskrider statsgrænser. *Beyond the Nation* er den programatiske titel på et temanummer af *Journal of American History* fra 1999, der satte transnationalt perspektiv på USA, og hvor ambitionen ifølge redaktør David Thelen var »at udforske hvordan mennesker, tanker, institutioner og kultur bevæger sig over, under, gennem og rundt om lige så vel som inden for nationalstaten, at undersøge hvor godt nationale grænser har sat grænserne og forklaringsrammerne for, hvordan mennesker har oplevet historie«. ¹⁴ Det grundlæggende synspunkt er altså, at grænser ikke kun danner front, men også bro, for at parafrasere A.D. Jørgensens klassiske formuleringer om den dansk-tyske grænse efter 1864.¹⁵ Eller sagt med et andet sæt metaforer: nationalstater er ikke lukkede containere, men forstås bedst som forbundne kar. Forbindelserne er mangfoldige og mangeartede, og derfor skal de naturligvis også analyseres ved hjælp af forskellige metodiske og teoretiske tilgange. Transnational eller grænseoverskridende historie er ikke en særlig historisk metode eller teori; det er i stedet et særligt blik eller en særlig spørgehorisont.

13 Thomas Bender: »Introduction: Historians, The Nation and the Plentitude of Narratives«, i samme (ed.): *Rethinking American History in A Global Age*, Berkeley 2002, 10.

14 David Thelen: »The Nation and Beyond: Transnational Perspectives on United States History«, i *Journal of American History*, December 1999, 967.

15 Jf. Niels Finn Christiansen: »Folkets danskhed. 1864-1920«, i Flemming Lundgreen-Nielsen (red.): *På sporet af dansk identitet*, København 1992, 188.

Når *American Historical Reviews* »samtaleleder« i 2006 provokerende (og her lidt frit oversat) spurgte, om transnational historie ikke blot var en gang varm luft, er forklaringen bl.a., at mange af skriverierne om transnational historie (og om *histoire croisée*, som lader til at være det mest konkurrencedygtige alternative begreb¹⁶) består af en blanding af kritik af det, som forfatterne opfatter som tingenes sørgelige tilstand i faghistorien, og optimistiske hensigtserklæringer. Heri ligner transnational historie andre forsøg på at bryde ny faglig grund, hvor en helt central stiløvelse altid er at diskreditere den dominerende orden. Det bærende, kritiske synspunkt: at de stærke nationale prægninger af historievitenskaben har ført til snæversyn og manglende interesse for samspil mellem lande (når vi ser bort fra det klassiske udenrigspolitiske felt), har så meget for sig, at det ikke behøver kommentarer her. Mere indviklet forholder det sig med kritikken af alternative grænseoverskridende tilgange. Det gælder især, når det drejer sig om den veletablerede komparative historie.

Sammenligningens metode kom til historiefaget fra sociologien og havde en tidlig og indflydelsesrig fortaler i grundlæggeren af Annales-skolen, Marc Bloch, der så sammenligninger som en metode, der kunne hjælpe historikeren med at skelne mellem lokale og generelle forklaringer på historiske fænomener. Mens samfundsforskeres komparative studier som tommelfingerregel interesserer sig for ligheder, så er mange historiske komparationer i stedet endt med at fokusere på forskelle.¹⁷ Et godt, lokalt eksempel er den serie af analyser af dannelsen og udviklingen af europæiske nationalstater, som tidsskriftet *Den jyske Historiker* udgav i årene 1984-91 (med Uffe Østergård som inspirator og drivkraft). Her var det metodiske udgangspunkt komparativt, men resultatet blev forklaringer på, hvorfor Italien, Frankrig, Tyskland og Storbritannien udviklede sig forskelligt.¹⁸ På den måde kom den kom-

16 Se Michael Werner & Bénédicte Zimmermann: »Vergleich, Transfer, Verflechtung. Der Ansatz der *Histoire croisée* und die Herausforderung des Transnationalen«, i *Geschichte und Gesellschaft*, 28, 2002; samme: »Penser l'histoire croisée: entre empirie et réflexivité« i *Annales. Histoire, Sciences Sociales*, rk. 58:1, 2003 og samme: »Beyond Comparison: *Histoire croisée* and the challenge of reflexivity«, i *History & Theory* 45, 2006. Der er endog meget store overlap mellem disse artikler, men helt identiske er de ikke. Se også Ulrik Langens mere indgående præsentation af *histoire croisée* i artiklen »På kryds og tværs«, i Sissel Bjerum Fossat m.fl. (red.): *Transnationale historier*, Odense 2009.

17 Se fremstillingen hos Finn Mygind: »Komparativ historisk sociologi« i *Den jyske Historiker* 80, 1998. En god, kritisk introduktion til komparativ historie giver bidragene i Deborah Cohen & Maura O'Connor (eds.): *Comparison and History. Europe in Cross-National Perspective*, New York & London 2004.

18 Se *Fascismen i Italien: Brud og kontinuitet i Italiens historie siden 1800* (1984), *Vive la France! Vive la République!* (1987), *Tyskerne: stat og nation i tysk historie, 1800-1988* (1988) og *Rule Britannia! De britiske øer 1688-1990* (1991). For en ordens skyld skal det nævnes, at

parative spørgehorisont altså til at understrege nationale særtræk – og cementere nationalstaten som container.

At komparationer som oftest bliver komparationer mellem (forhold i) nationalstater og derved næsten uundgåeligt kommer til at fastholde nationalstaten som den naturlige analyseenhed, er netop et af de kritikpunkter, som fra transnational og *histoire croisée*-side er rejst mod komparativ historie. Kritikken er spidsformuleret af den amerikanske specialist i latinamerikansk historie, Micol Seigel. Hun henviser til, at komparative studier ligefrem er med til at konstruere forestillingen om det nationale rum som en naturlig analyseramme, og fremholder, at »transnationale tilgange burde betragte tvær-national sammenligning som et forskningsemne snarere end en metode«. ¹⁹ I Michael Werner og Bénédicte Zimmermanns bredside mod komparative analyser indgår også, at sådanne analyser tenderer mod at fastfryse både analysekategorier og tid og derigennem underspiller, at de analyserede kategorier i sig selv ofte er historiske konstruktioner. De peger også på, at historikere typisk har asymmetriske kompetencer og derfor foretager uholdbare sammenligninger (fx af oplysninger fra nationale statistikker), ligesom det i historiske komparationer ofte overses, at lighedstræk kan skyldes gensidig påvirkning. ²⁰

Dele af denne kritik har meget for sig, mens andet er mere problematisk. At både ligheder og forskelle mellem historiske fænomener kan skyldes imitation eller bevidst afstandstagen, er i årevis indgået som en standardingrediens i sammenlignende studier af bl.a. arbejderbevægelserne og fascistiske bevægelser og regimer samt områder som statistikkens historie. Inden for disse felter har forskerblikket ofte været transnationalt, og dette forhold er sandsynligvis en del af forklaringen på, at der blandt tilhængere af transnational historie ikke er enighed om, hvorvidt komparativ historie indgår i eller adskiller sig fra herfra. Det fornuftige svar er naturligvis både-og eller rettere: at det naturligvis afhænger af, hvilken problemstilling og spørgehorisont, man arbejder inden for.

At studier af arbejderbevægelser og andre sociale og politiske bevægelser på én gang kan være komparative og transnationale – og at

jeg selv var medforfatter til tre af hæfterne. Tidsskriftet har også siden udgivet en række numre om statsdannelse, men her er det komparative blik ofte fraværende og den indre sammenhæng svagt udviklet.

19 Micol Seigel: »Beyond Compare: Comparative Method after the Transnational Turn«, i *Radical History Review*, 91, 2005, 66.

20 Michael Werner & Bénédicte Zimmermann: »Vergleich, Transfer, Verflechtung«, cit., 609-12 og samme: »Beyond Comparison: *Histoire croisée* and the challenge of reflexivity«, i *History & Theory* 45, 2006«, 33-35.

de har været det længe før, nogle begyndte at diskutere transnational historie – peger klart i retning af en kritik, der fra flere sider er rejst mod den nye »vending«. Er transnational historie »historieforskningens nye kongevej«, har en anden af tysk historieskrivnings helt store kæmper, Hans-Ulrich Wehler, spurgt i sit bidrag til det omtalte festskrift til Jürgen Kocka.²¹ Wehler er skeptisk. Ikke mindst over for de mange tyske bidrag til den nye bølge, der har sat fokus på det tyske kejserrige som imperium. Det er ifølge Wehler, der selv er specialist i det tyske kejserrige, at sætte et relativt marginalt fænomen i fokus, og det afspejler, at de unge transnationale historikere er blevet forført af den internationale interesse for postkoloniale studier. Wehler afviser altså ikke transnationale perspektiver, men mener blot, at interessen lægges forkert. Videre og nok mere substantielt citerer han den tyske middelalderhistoriker Hermann Heimpels ironiske fyndord om, at »Litteraturkenntnis schützt vor Neuentdeckung« – hvor hans pointe er, at transnationale perspektiver faktisk ikke er noget nyt; der findes mange studier, som har interesseret sig for både sammenligninger af og sammenhænge mellem nationalstater. Blandt de forskningsfelter, hvor denne tilgang har været ganske iøjnefaldende, er økonomi- og teknologihistorie – tænk blot på en klassiker som David Landes' *The Unbound Prometheus* (1969) om sammenhængen mellem økonomisk og teknologisk udvikling i Vesteuropa siden 1750.²² Et andet felt er regionalhistorie. Her er det klassiske eksempel på at skrive historie, hvor statsgrænser stort set er tænkt bort, franske Fernand Braudels store bog om Middelhavsområdet, men det også er værd at fremhæve amerikanske Peter Sahlins' fascinerende og banebrydende studie af den katalanske provins Cerdaña i Pyrenæerne, hvor han påviste, hvordan grænser og identiteter var genstand for både konflikt og forhandling, både på stats-, landsby- og individniveau i perioden 1659-1868.²³ Det er også indlysende at pege på migrationshistorie, hvor forskere som britiske Frank Thistlethwaite og amerikanske Rudolph Vecoli i begyndelsen af 1960'erne argumenterede for betydningen af både afsender- og

21 Hans-Ulrich Wehler: »Transnationale Geschichte – der neue Königsweg historischer Forschung?«, i Gunilla Budda et al (Hg.): *Transnationale Geschichte: Themen, Tendenzen und Theorien*, Göttingen 2006, 161-174.

22 David Landes: *The Unbound Prometheus: Technological Change and Industrial Development in Western Europe from 1750 to the Present*, 2. udg., Cambridge 2002. Den nye udgave indeholder en epilog, hvor Landes følger sin argumentation til dørs for tiden fra slutningen af 1960'erne og til 9/11.

23 Fernand Braudel: *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, Paris 1949, og Peter Sahlins: *Boundaries. The Making of France and Spain in the Pyrenees*, Berkeley 1989.

modtagerland, når man studerede indvandring, og dermed reelt var med til at lægge grunden for en transnational forståelse af amerikansk historie.²⁴

Eksempelrækken kunne uden besvær forlænges, men det ville let blive perspektivforvridende. At en lang række historikere i mange år har haft blik for grænseoverskridende problemstillinger, rokker nemlig *ikke* ved, at langt, langt flere ikke har haft det. I stedet for at pege på, at der ikke er så meget epokegørende nyt i det transnationale blik, forekommer det mere rimeligt at håbe på, at den nye interesse vil sikre, at grænseoverskridende sammenhænge som forskningsfelt rykker fra periferien og ind mod centrum i historiefaget. Henvisninger til tidligere arbejder inden for området burde ikke være et minus, men i stedet et plus: Man ser, som Newton så rigtigt anførte, længere, når man står på skuldrene af kæmper.

Man kan også kritisk pege på, at »den transnationale vending« ikke er nybrydende i den forstand, at der langt hen er tale om, at historikere blot er begyndt at interessere sig (mere) for forhold som allerede længe har optaget vore kolleger i en række nabo-discipliner. Det gælder både i form af kritik af gængs faglig praksis – begrebet »metodologisk nationalisme« blev således formuleret af den portugisiske sociolog Herminio Martins i 1974²⁵ – men også, og mere interessant, i udviklingen af alternativer eller supplementter hertil.

I studiet af international politik introducerede Robert Keohane og Joseph Nye »transnationale relationer« som analysefelt allerede i 1972.²⁶ Mange af bidragene i deres bog peger frem mod den nye transnationale historie. Det gælder fx analyser af Ford Foundation og den romersk-katolske kirke som transnationale aktører og af finansverden, luftfart, arbejderbevægelse og videnskab som typiske »emneområder«, hvor det transnationale særligt har udfoldet sig. Også første led af Keohane og Nyes definition af det transnationale som »bevægelsen af materielle og immaterielle varer over statsgrænser« er tæt på det, vi møder

24 Se Frank Thistlethwaite: »Migration from Europe in the Nineteenth and Twentieth Century« (1960), optrykt i Herbert Moller (ed.): *Population Movements in Modern European History*, New York 1964, 73-92; Rudolph Vecoli: »Contadini in Chicago: A Critique of *The Uprooted*«, *American Historical Review* 57 (1964), 404-416. *The Uprooted* er Oscar Handins Pulitzer Pris-belønnede bog fra 1951, der beskrev USAs historie som en indvandringshistorie, men trods klar empati gjorde indvandrerne til en ensartet masse, hvis før-amerikanske erfaringer ikke var inddraget som betydningsfulde.

25 Jf. Daniel Chernilo: »Social Theory's Methodological Nationalism. Myth and Reality«, i *European Journal of Social Theory*, 9, 2006, 7.

26 Robert Keohane & Joseph Nye (eds.): *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge, MA 1972. Citatet nedenfor er fra side xii.

hos de transnationale historikere. Til gengæld gjorde deres tilføjelse: »når mindst én aktør ikke repræsenterer en stat eller en international organisation« undersøgelsehorisonten forholdsvis snæver. Det samme gjorde perspektivet, hvor det primært drejede sig om at diskutere, hvorvidt statens magt blev begrænset af transnationale relationer. Mere perspektivrig fra et historisk synspunkt er begrebet »epistemiske fællesskaber«, som inden for international politik er blevet brugt til at beskrive det erkendelsesfællesskab, som kan opstå i veletablerede transnationale netværk.²⁷

Det er imidlertid ikke kun inden for international politik, at politologerne har haft blik for transnationale fænomener. Der findes en efterhånden ganske omfattende litteratur byggende på begreber som transfer, diffusion og andre former for efterligningspraksis på tværs af grænser. En god del af denne litteratur har blik for den proces, som foregår, når lande sammenligner sig selv med andre lande – eller med andre ord: Komparation er ikke bare en videnskabelig metode, men også en social og politisk praksis, som kan studeres, og mon ikke det netop er herfra, Micol Seigels opfordring til at gøre komparationer til forskningsfelt har hentet sin inspiration? Som eksempler herpå fra politologiens verden kan fremhæves Richard Rose, som taler om »lesson-making« på tværs af grænser, og historisk orienterede politologer som Stein Kuhnles studier af det transnationale element i opbygningen af nationale statsmodeller.²⁸ Inden for andre samfundsvidenskaber har interessen for transnationale problemstillinger og perspektiver været markant de sidste 15-20 år. Studiet af transnationale netværk og »communities« er blevet et centralt forskningsfelt for både økonomer, sociologer og antropologer; det samme gælder transnationale sociale rum som fx »emerging trading spaces, border zones and communities, multicultural and cosmopolitan cities, and virtual or digital communities«.²⁹

27 Se *International Organizations'* temanummer om »epistemic communities« (46:1, 1992).

28 Richard Rose: *Lesson-Drawing in Public Policy: A Guide to Learning Across Time and Space*, Chatham, NJ 1993; Stein Kuhnle: »International Modelling, State and Statistics – Scandinavian Social Security Solutions in the 1890s, i Dietrich Rueschemeyer & Theda Skocpol (eds.): *States, Social Knowledge and the Origins of Modern Social Policies*, Princeton 1996.

29 Editorial Statement, i *Global Networks: A Journal of Transnational Affairs*, 1, 2001, iii. Siden har man i dette tidsskrift kunnet læse stribevis af konkrete undersøgelser af transnationale og globale fænomener. Nutidsorienteringen er naturligvis massiv, men historiske perspektiveringer er langt fra ualmindelige. Tidsskriftet udspringer, ligesom forlaget Routledge's serie *Routledge Research in Transnationalism* (2001ff) af det britiske Economic and Social Science Research Council's projekt »Transnational Communities Programme« (1997-2003). Lokaliseret d. 8. januar 2010 på <http://www.transcomm>.

Inden for humanvidenskaberne har transnationale spørgsmål også gjort sig gældende i fag som kulturanthropologi, litteratur, kulturstudier og postkoloniale studier (og det nært beslægtede *Subaltern Studies*) siden 1980'erne. Her har man – ofte inspireret af forskellige post-strukturalistiske teoridannelser – under overskrifter som cirkulation, oversættelse, kontaktzoner og ikke mindst kulturmøde sat fokus på interaktioner mellem forskellige kulturer. Et centralt argument i meget af denne forskning har været, at disse interaktioner ikke skal ses i et simpelt undertrykkelsesperspektiv – mellem fx koloniserende og koloniserede, borgerskab og arbejderklasse, mænd og kvinder – men skal forstås som forhandlingsprocesser, hvor det udvekslede typisk forandres (hybridiseres eller kreoliseres) i mødet.³⁰ Som hovedregel har disse forskningstraditioner altså haft en slags »empowerment of the weak«-strategisk dagsorden, og sammenhængen mellem forskning og emancipatoriske dagsordener er normalt let at få øje på – selv om en række af resultaterne kan fremstå som verdensfjerne og i realiteten er endt som selvrefererende systemer for særligt akademisk indviede, som den amerikanske historiker Matthew Connelly bidsk har påpeget.³¹

Det er helt tydeligt, at de forskellige varianter af grænseoverskridende historie massivt trækker på indsigter fra de andre humanvidenskaber. Der kan være god grund til at advare mod at blive så inspireret af fremmede fagtraditioner, at man ukritisk kommer til at »købe hele pakken«. På den anden side er det ingen hemmelighed, at historie som videnskabsfag gennem de sidste hundrede år igen og igen har hentet sin fornyelse udefra, og at historikere med held eklektisk har indarbejdet teorier, metoder og temaer fra andre videnskaber. Ikke alle disse »kulturmøder« har været vellykkede, men mange har – ikke mindst når historikere har brugt den nye inspiration som veje til faglig bevidsthedsudvidelse uden at glemme fagets egenart. Man kan fx fint sammentænke en betoning af »de svages« handlekompetence i form

ox.ac.uk/ (hvor man bl.a. finder en lang række working papers).

30 Markante eksempler inden for dette meget brede felt er Arjun Appadurai (ed.): *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*, New York 1986; Bill Ashcroft et al. (eds.): *The Empire Writes Back. Theory and Practise of Post-Colonial Literature*, London 1989; Ulf Hannerz: *Cultural Complexity. Studies in the Social Organization of Meaning*, New York 1992; Mary Louise Pratt: *Imperial Eyes. Travel Writing and Transculturalization*, London 1994; Dipesh Chakrabarty: *Provincializing Europe. Postcolonial Thought and Historical Difference*, Princeton 2000; David Damrosch: *What Is World Literature?* Princeton 2003. Sidstnævnte indgår i serien Translation/Transnation, som anlægger det transnationale perspektiv på litteratur.

31 »AHR Conversation: On Transnational History«, i *American Historical Review*, 111, 2006, 1447.

af »oversættelse« og hybridisering med historikers klassiske blik for magtforhold og på den baggrund bruge forestillingen om *asymmetriske* kulturmøder som analytisk ramme.

Der er altså al mulig grund til at tro, at transnational historie er endnu et eksempel på et sådant lykkeligt videnskabeligt kulturmøde. Det er der allerede talrige eksempler på. Det gælder de omtalte synteser over amerikansk historie af Bender og Tyrell. Men der kan også henvises til empiritætte monografier som Wolfram Kaisers nybrydende studie om europæisk integrationshistorie, hvis vellykkede målsætning er at bringe »transnationally connected people and ideas back into the history of European integration«, eller Matthew Connellys imponerende og særdeles læseværdige bog om befolkningskontrolbevægelser i 1900-tallet.³²

Lad os til sidst reflektere over selve begrebet transnational historie. Er det overhovedet en velegnet betegnelse for det felt, som »transnationale historikere« arbejder inden for? Rummer det ikke ved sin fremhævelse af nationen en risiko for, at transnational historie blot bliver en ny cementering af det nationale særstatus? En anden velbegrundet kritik er, at begrebet vil indsnævre undersøgelsesfeltet både kronologisk og geografisk. For det første må transnational historie vel begrænses til nationalstaternes epoke, og for det andet kan det fremstå som geografisk unødigt snærende i en tid, hvor det globale perspektiv trænger sig på – og hvor vi allerede har en faghistorisk retning, der netop tager udgangspunkt i globale perspektiver, nemlig global- eller verdenshistorie.

Der er ingen tvivl om, at et af de vigtigste nybrud i historiefaget de seneste 25-30 år har været den ny interesse for verdens- eller globalhistorie.³³ Det gælder både opgøret med den gamle »verdenshistorie«, hvor verden var reduceret til Europa og »Den vestlige Civilisation«, mens resten af jorden bestod af »folk uden historie,« for nu at låne fra titlen til antropologen Eric Wolfs banebrydende bog om møderne mellem europæerne og resten af verden fra og med opdagelsesrejserne.³⁴ En vigtig konsekvens af nybruddet har været interessen for at give »historieløse folk« en historie, men vigtigst og mest interessant har været ambitionen om at overskride nationale og regionale perspektiver til fordel for det globale. Her er ligheden med de transnationale histori-

32 Wolfram Kaiser: *Christian Democracy and the Origins of the European Union*, Cambridge 2007 (citatet er fra s. 11); Matthew Connelly: *Fatal Misconception. The Struggle to Control World Population*, Cambridge, MA 2008.

33 Interessen blev institutionaliseret i 1982 med dannelsen af World History Association, som udgiver tidsskriftet *Journal of World History*. Mere lokalt var globalhistorie tema for en heldags-session på Nordisk Historikermøde i Tammerfors 1997.

34 Eric Wolf: *Europe and the People without History*, Berkeley 1982.

keres dagsordner påfaldende, og det vil være helt ufrugtbart at sætte kunstige skel, hvor der i stedet bør være tale om berigende overlap. Ser man nærmere på begrebet *globale perspektiver*, er det imidlertid også klart, at de fleste konkrete globalhistoriske analyser opererer i mindre målestokke. Forståelsen af globale fænomener som den »columbianske udveksling« (af flora, fauna og patogener) efter 1492 og industrialiseringen kræver analyser i mindre målestok, der afdækker ofte indviklede rejse- og påvirkningsveje og globale fænomeners indlejring i og tilpasning til lokale forhold. Altså analyser på niveauer, der ofte med rette kan kaldes transnationale frem for globale. Hertil skal lægges, at en lang række historiske fænomener har været grænseoverskridende, men ingenlunde globale i deres rækkevidde. Også her vil betegnelsen transnational ofte være mere dækkende end global. Pointen er altså, at begrebet transnational repræsenterer et mere ydmygt, men også lettere håndterligt perspektiv end det grandiose globale.

Kronologisk kan begrebet transnational også siges at have begrænset rækkevidde. Det må jo høre nationernes eller måske endnu snævrere nationalstaternes tidsalder til. Det er et synspunkt, som bl.a. Ian Tyrrell har gjort sig til talsmand for. Ifølge Tyrrell giver begrebet kun mening fra tidligst 1648 og måske først fra de demokratiske revolutioner i Amerika og Frankrig i slutningen af 1700-tallet.³⁵ En kronologisk afgrænsning er nødvendig af indlysende grunde. Det giver ikke mening at tale om transnational historie (eller global historie) i oldtid og middelalder, mens man selvfølgelig både kan og bør anlægge interregionale og transimperiale perspektiver på disse perioder. På den anden side forekommer Tyrrells afgrænsning for rigid. Selv om nationalstater hører den moderne epoke til, så rækker deres forhistorie længere tilbage. Selv ærkemodernisten Eric Hobsbawm opererer med »proto-nationalisme«,³⁶ og et af de vigtige resultater af 1980ernes og 1990ernes debat om og forskning i nationer og nationalisme forekommer at være en voksende enighed om, at mens nationalisme og nationalstater er moderne konstruktioner fra 1800- og 1900-tallet, så trak de på allerede eksisterende fællesskabsopfattelser og politiske og kulturelle strukturer. I lyset heraf kan man med nogen rimelighed trække tidshorizonten længere bagud. Hertil kan så lægges, at historievidenskabens »nationale fiksering« har blokeret for forståelsen af centrale historiske sammenhænge i tiden *før*

35 Ian Tyrrell: »What is transnational history?« Excerpt from a paper given at the École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris, 2007, lokaliseret d. 8. januar 2010 på <http://iantyrrell.wordpress.com/what-is-transnational-history/>.

36 Eric Hobsbawm: *Nations and Nationalism since 1780*, Cambridge 1992, 46-79.

nationalstaternes epoke, og at det netop derfor kan være nødvendigt at bruge nationalstaten som analysekategori til at komme bag om nationalstaten.³⁷

Tilbage står kritikken af, at begrebet transnational i virkeligheden fastholder det nationale som den helt centrale enhed i den historiske forståelse. Det er imidlertid en kritik, man efter min opfattelse kan tage ganske let på. At det nationale indtager en central plads i historiske analyser, handler nemlig ikke kun om, at historikerne ligger under for national fiksering eller metodisk nationalisme. Det skyldes naturligvis også, at det nationale i særklasse har været det vigtigste rum for talrige afgørende historiske udviklinger og erfaringer i en lang historisk periode. Krig og fred, lov og orden, politiske og sociale rettigheder og meget mere har haft det nationale rum som en afgørende central arena, og de fleste transnationale aktører har haft stærke nationale rødder – et forhold, som den amerikanske sociolog Sydney Tarrow har fanget med det fine begreb *rooted cosmopolitans*.³⁸ Det vil være helt absurd at marginalisere det nationale eller forsøge at skrive det helt ud af historien. Det er ingenlunde ambitionen med transnational historie, som jeg forstår det. I stedet er det at argumentere for, at national historie kræver transnationale perspektiver for at blive *god* national historie. Ingen nationer og stater har eksisteret i ophøjet isolation. Have er ikke voldgrave, men vandveje; bjerge er fulde af dale og pas, og luften kan føre både mennesker, mikrober og møg over grænserne.

37 Se fx Michael Bregnsbo: »Det transnationale og transterritoriale danske imperium – tre eksempler«, i Sissel Bjerrum Fossat m.fl. (red.): *Transnationale historier*, Odense 2009.

38 Sydney Tarrow: *The New Transnational Activism*, Cambridge 2005, kapitel 3.